

« بررسی وظایف زن در تربیت مهدوی فرزندان در عصر غیبت »

فاطمه مجدمی مقدم^۱

چکیده

از آنجایی که هر کاری نیازمند مقدماتی است تا ثمره مطلوبی داشته باشد، برنامه تربیتی در اسلام نیز دارای مقدماتی است که شناخت آنها برای رسیدن به یک تربیت اسلامی و دینی صحیح لازم و ضروری است. تربیت مهدوی با تکیه بر باور به حجت الهی به فرزندان جهت می‌دهد و آنان را در برابر شبهات و انحرافات مقاوم می‌سازد. همه مسائل در نظام تربیتی اسلام محتوایی از دین و سیاست است. یکی دیگر از مقاطع و مراحل تاثیر گذار در تربیت نسل مهدی باور، دوران بارداری مادر است؛ همه حالات و رفتار حتی خطورات فکری مادر در فرزند تاثیرگذار است. در قرآن کریم و تعالیم انبیای الهی و کتاب‌های آسمانی نیز این روش موثر یعنی زبان داستان و قصه، برای آموزش هدایت القای مفاهیم و پیام‌های دینی مورد توجه قرار گرفته است. از نظر روانشناسی تربیتی نیز یکی از مهم‌ترین و موثرترین روش‌های آموزشی به حساب می‌آید. یکی از راه‌های دل بستن به کسی آشنا بودن با آثار و گفته‌های اوست. از این رو در جهت تربیت نسل مهدوی بایستی با آثار خطابی و کتبی اهل بیت همچون نهج البلاغه و صحیفه سجادیه انس گرفت. اولین گام برای تربیت نسل ولایی انتخاب همسری ولایتمدار است که در آینده بتواند پدری موفق در تربیت نسل ولایی باشد. زندگی یک موجود جاندار از لحظه لقاح آغاز می‌شود. تاثیر شیر مادر در پرورش شخصیت معنوی فرزندان امری مسلم و غیر قابل انکار است. در نظام تربیتی اسلام این نکته مورد تاکید قرار گرفته که دوران کودکی دوران شکل‌گیری شخصیت دینی عاطفی، عقلی و ... کودک است. دوران نوجوانی دوران اطاعت است و دوره جوانی در نظام تربیتی اسلام دوره وزارت و همراهی است. بدون بهره‌گیری از آداب و دستورات دین نمی‌توان در تربیت نسل ولایی که یکی از بهترین رسالت‌های یک مادر منتظر است، موفق بود. در این راستا این پژوهش نیز به فراخور گنجایش خویش درصدد بررسی فرزندان در عصر غیبت پیشینه، اهمیت و ضرورت عوامل تربیت مهدوی در قرآن کریم و اسلام بوده که با روش توصیفی-تحلیلی و با روش کتابخانه‌ای به آن پرداخته شده است.

واژگان کلیدی: تربیت دینی، زن منتظر، منتظرپروری، زمینه سازی ظهور.

^۱ . طلبه سطح ۲ مدرسه علمیه فاطمیه (س) کارون، تابستان ۱۴۰۴.

از آنجایی که هر کاری نیازمند مقدماتی است تا ثمره مطلوبی داشته باشد، برنامه تربیتی در اسلام نیز دارای مقدماتی است که شناخت آنها برای رسیدن به یک تربیت اسلامی و دینی صحیح لازم و ضروری است. با توجه به ویژگی‌های تربیت اسلامی و اینکه اسلام برای تربیت و آموزش، زمان و مکان و سن خاصی را مطرح نکرده است، انسان می‌تواند در هر دوره از عمر و در هر کجا که باشد در خانه، مدرسه، دانشگاه، مسجد و ... به کسب علم و دانش و آگاهی بپردازد تا جایی که به درجه و منزلتی برسد که شایسته اوست و خداوند آن را برای او در نظر گرفته است. حال این پرسش مطرح است وظایف زن در تربیت مهدوی فرزندان در عصر غیبت چیست؟ از این رو محقق در نظر دارد این مسئله را از نگاه تربیت مهدوی مورد بررسی قرار دهد.

عصر غیبت دوران فتنه‌ها، سردرگمی‌ها و هجمه فرهنگی دشمن است. تربیت مهدوی با تکیه بر باور به حجت الهی به فرزندان جهت می‌دهد و آنان را در برابر شبهات و انحرافات مقاوم می‌سازد. مادران با ایفای نقش آگاهانه در این مسیر نقش مهمی ایفا می‌کنند. ارزش و اهمیت تربیت به قدری است که در سایه تربیت و آموزش و پرورش، فرد به منزلت بالاتر و ویژه‌ای برسد. تربیت اسلامی جهت الهی دارد و به تمام عوامل موثر در اندیشه، رفتار، جسم و روح انسان توجه دارد. تربیت از دیدگاه اسلام عبارت است از فراهم کردن زمینه‌ها و عوامل رشد و تکامل همه جانبه انسان و هدایت مسیر تکاملی او به سوی وجود کامل مطلق با برنامه منظم و سنجیده مبتنی بر اصول و محتوای از پیش تعیین شده. بنابراین تربیت فرایندی مداوم و پیوسته است که در تمام مراحل زندگی انسان موثر می‌باشد. تربیت در اسلام همگانی است؛ هیچ گروه و یا طبقه خاص از آن محروم نیست. تربیت عمومی در اسلام برای کودکان، جوانان، والدین، اجتماع و حکومت واجب عینی است و در آن همه افراد مسئولیت مشترک دارند. ولی در رشته‌های مورد نیاز واجب کفایی است تا موجب کمبود نشود. همه مسائل در نظام تربیتی اسلام محتوایی از دین و سیاست است. ماده و معنی هماهنگی دارند و طیف به هم پیوسته‌ای را تشکیل می‌دهند. مکتب ناظر بر همه ابعاد و جوانب است و سعی در ایجاد یک طرز فکر توحیدی در ذهن و فکر و ایجاد رابطه‌ای بین خالق و مخلوق دارد. توجهات مربیان اسلامی در تربیت اسلامی نیز شکوفا ساختن همه استعدادهای بشری است و سعی در ایجاد کیفیت واحد برای همه است.

کتاب خانواده و تربیت مهدوی اثر مرتضی آقا تهرانی و محمد باقر حیدری کاشانی. نویسنده قصد دارد از بزرگترین خلاهای پژوهشی در عرصه علوم تربیتی و نیز در عرصه معارف مهدوی که نبود پژوهشی کامل در موضوع خانواده و تربیت مهدوی است، پژوهشی سترگ که در مرحله نخست بنیان‌های اساسی تربیت مهدوی را برشمارد و آنگاه راهکارهای عملی برای تربیت مهدوی فرزندان را در سه دوره تربیتی کودکی نوجوانی و جوانی فراروی خانواده‌ها و اولیا و مربیان بگشاید تا ثمره عملی آن توفیق خانواده‌ها در تربیت نسلی منتظر و جوانانی رشید و مهدی باور باشد.

کتاب مهارت‌ها و راهکارهای تربیت مهدوی اثر نجمه نجم. نویسنده قصد دارد راهکارهایی را برای کسب مهارت‌های مهدوی در مقطع کودکی و نوجوانی تقریباً سن ۶ تا ۱۶ سال متناسب با اولیا و مربیان بیان نماید. هرچند برخی از این موارد برای مقطع خردسالی و جوانی هم کاربرد خواهد داشت. البته لازم است اولیا و مربیان بر اساس مختصات و قابلیت‌های هر یک از متربیان مباحث را متناسب با سن و ویژگی‌های خاص فرزند و متربی خود تنظیم نموده و مورد بهره‌برداری قرار دهند.

مفهوم شناسی

دین

دین در فرهنگ لغت مترادف با کلماتی چون حکم و قضا، رسم و عادت، شریعت و مذهب، هم بستگی و غیر آن آمده است.^۲

در کاربردهای قرآنی نیز به معانی زیادی از جمله جزا، حساب، قانون شریعت، طاعت و بندگی، تسلیم و انقیاد اسلام، روش و رویه توحید و خداپرستی آمده است.^۳

در معنای اصطلاحی دین، اندیشمندان اسلام گاهی دین را به معنای مکتب و گاهی نیز به معنای دینداری تعریف کرده‌اند. دین مجموعه‌ای از برنامه‌های عملی هماهنگ با نوعی جهان‌بینی است که انسان برای رسیدن به سعادت خود آن را وضع می‌کند یا از دیگران می‌پذیرد.^۴

دین در اصطلاح به معنی اعتقادی به آفریننده‌هایی برای جهان و انسان و دستورهای عملی متناسب با این عقاید است.^۵

تربیت

واژه تربیت در لغت به معنای پروراندن یا پرورش آمده است.^۶ این واژه در آیات و احادیث کمتر استفاده شده ولی در مقابل واژه تزکیه و تعدیب بیشتر به کار رفته است. تزکیه و تربیت یک معنا دارند؛ زیرا تزکیه نیز مانند تربیت به معنای پرورش است. تزکیه از ریشه زکات است:

زکات به معنای رشد و نمو و پرورش است که در پرورش و طهارت نفس نیز به کار می‌رود. گاهی تزکیه را به بنده نسبت می‌دهند به اعتبار اینکه خود متصدی پرورش خویش است مانند:

۲. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، ص ۵۷۲-۵۷۴.

۳. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات، ص ۷۵.

۴. طباطبایی، محمد حسین، شیعه در اسلام، ص ۲-۳.

۵. مصباح یزدی، محمد تقی، آموزش عقاید، ج ۱، ص ۲۸.

۶. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، ذیل واژه تربیت.

« قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا » ؛ « که هر کس آن را پاک گردانید قطعا رستگار شد. »^۷

گاهی به خدا نسبت داده می‌شود؛ زیرا فاعل پرورش در حقیقت خداست. مانند:

« بَلِ اللّٰهُ يُزَكِّي مَنْ يَّشَاءُ »؛ « بلکه خداست که هر که را بخواهد پاک می گرداند. »^۸

گاهی به پیامبر نسبت داده می‌شود چون واسطه رسیدن کمال به بندگان است مانند:

« يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ »

« تا آیات او را بر آنان بخواند و پاکشان گرداند و کتاب و حکمت بدیشان بیاموزد. »^۹

و گاهی نیز به عبادت داده می‌شود ؛ زیرا وسیله پرورش و تکامل نفس است. مانند:

« وَحَنَانًا مِنْ لَدُنَّا وَزَكَاةً وَكَانَ تَقِيًّا » ؛ « و [نیز] از جانب خود مهربانی و پاکی [به او دادیم] و تقوایشه بود. »^{۱۰}

برای تربیت تعریف‌های متعددی ارائه شده است که در عین تعدد همگی تربیت را فرایندی می‌دانند که با استفاده از استعداد های فرد تغییراتی در او می‌آفریند. حال اگر عنصری هدفمند به این فرایند افزوده شود می‌توان گفت تربیت عبارت است:

« از فراهم کردن زمینه‌ها و عوامل برای به فعلیت رساندن و شکوفا کردن استعدادهای انسان در جهت مطلوب. »^{۱۱}

بنابراین تربیت مبتنی بر یک هدف و مقصد است که آن نیز تابع نوع نگرش مکتب‌ها به انسان و جهان است که همین نگرش تعیین می‌کند استعداد ها چگونه و به چه میزانی توانایی شکوفایی دارند. راز گوناگونی دیدگاه‌ها درباره تربیت در همین نکته نهفته است.

تربیت مهدوی

می‌توان تربیت مهدوی را علم آماده‌سازی انسان مسلمان برای زندگی دنیا و آخرت دانست. با این توضیح که آماده کردن کامل انسان و تربیت بهداشتی، عقلانی، علمی، عقیدتی، ایمانی، اخلاقی، اجتماعی، ارادی و

^۷. شمس (۹۵): ۹.

^۸. نساء (۴۹): ۴۹.

^۹. جمعه (۶۳): ۲.

^{۱۰}. مریم (۱۹): ۱۳.

^{۱۱}. شکوهی یکتا، محسن، تعلیم و تربیت اسلامی، ص ۴.

نواآوری او در همه مراحل رشد پرتو مبانی و ارزش‌ها و روش‌ها و شیوه‌های تربیتی اسلام و به طور خاص آموزه‌های مهدوی صورت گیرد. بدین ترتیب انسانی مبتنی بر ارزش‌های اسلامی و مهدوی تربیت می‌شود.

۱. وظایف علمی زن در تربیت مهدوی فرزندان

وظیفه علمی مادر در تربیت مهدوی فرزندان، یک فرآیند پویا و مستمر است که ریشه در دانش عمیق و فهم صحیح از معارف الهی، به ویژه آموزه‌های مربوط به امام زمان (عج) و عصر غیبت دارد. مادر، به عنوان اولین و تأثیرگذارترین مربی، باید خود مجهز به سلاح علم باشد تا بتواند فرزندانش را در این مسیر هدایت کند. این علم، صرفاً اکتساب اطلاعات خشک و بی‌روح نیست، بلکه دانشی کاربردی و زندگی‌ساز است که شامل درک عمیق فلسفه انتظار، شناخت صفات و جایگاه امام مهدی (عج)، و آگاهی از پیام‌ها و اهداف ایشان در دوران ظهور است. مادر باید بتواند این مفاهیم را به گونه‌ای درونی کند که بتواند آن‌ها را با زبان، بیان، و روش‌هایی متناسب با سن و درک فرزندش منتقل سازد. این انتقال، نیازمند خلاقیت و به‌کارگیری ابزارهای تربیتی متنوعی مانند داستان، شعر، هنر، و بازی است تا مفاهیم انتزاعی به تجربه‌ای ملموس و دوست‌داشتنی برای کودک تبدیل شوند.

فراتر از انتقال مفاهیم، وظیفه علمی مادر در تربیت مهدوی، شامل پرورش بصیرت در فرزندان نیز می‌شود. این بدان معناست که مادر باید به فرزندانش بیاموزد که چگونه با دیدگاهی عمیق‌تر به مسائل جامعه، تاریخ، و حتی شبهات رایج پیرامون مهدویت نگاه کنند. او باید توانایی تشخیص حق از باطل، تمیز حقیقت از خرافه، و درک منطق حاکم بر قیام امام مهدی (عج) را در فرزندانش تقویت کند. این بصیرت، به فرزندان کمک می‌کند تا در دنیای پرهیاهوی اطلاعات و رسانه‌ها، گمراه نشوند و با اطمینان بیشتری در مسیر یاری امام زمان (عج) گام بردارند. همچنین، علم مادر باید او را قادر سازد تا فرزندانش را برای زندگی در جامعه آرمانی مهدوی آماده سازد. این آمادگی، صرفاً معنوی نیست، بلکه جنبه‌های عملی و مهارتی نیز دارد. مادر باید مهارت‌هایی چون خودسازی، انضباط فردی، مسئولیت‌پذیری، خدمت به دیگران، و کسب دانش و تخصص در زمینه‌های مختلف را در فرزندانش نهادینه کند. این توانمندی‌ها، ابزارهایی هستند که فرزندان برای ایفای نقش مؤثر و سازنده در جامعه‌ای که بر پایه عدالت، معنویت، و عقلانیت بنا شده است، به آن‌ها نیاز خواهند داشت. در نهایت، مادر علمی، چون چراغی فروزان، مسیر شناخت و عشق به امام زمان (عج) را برای فرزندانش روشن می‌کند و آن‌ها را به سربازانی بصیر و کارآمد در رکاب حضرتش تربیت می‌نماید.

اخلاقی از درون فرد سرچشمه می‌گیرد. در حالی که در مراحل کودکی و نوجوانی، جامعه بیرونی غالب است و مربی بیشتر از بیرون دستور می‌گیرد. در مرحله اخلاق مستقل و خود پیرو، جهت دهنده وجدان و درون فرد است.^{۴۸}

جوانی که تحت تربیت اصول صحیح قرار گرفته است، به مرحله‌ای می‌رسد که به صورت خودجوش و با الهام درونی به دنبال ولی خدا حرکت می‌کند؛ زیرا وجود صفات پسندیده مانند مهربانی با ضعیفان و همچنین دانش در دین، اصالت شخصیت و قدرت معنوی، جاذبه و کششی درونی به سوی انسان کامل در او ایجاد می‌کند.^{۴۹}

عقرب وجود او به سمت انسان کامل به صورت درونی حرکت می‌کند و نه تنها خود، جذب وجود امام زمان (عج) می‌گردد و تمام وجود او سرشار از عشق و محبت همراه با معرفت به امام زمان (عج) خود می‌باشد، می‌تواند ترویج دهنده فرهنگ مهدویت بین همسالان خود باشد و خود به سربازی فداکار و پیاده نظامی آماده برای دفاع از ارزش‌های مهدوی تبدیل شود.

امام صادق (ع) فرمود:

« جوانان را دریابید که آنان به سوی هر خیری شتابان ترینند. »^{۵۰}

هیچ چیزی به اندازه وجود مبارک امام زمان (عج) و برپایی حکومت جهانی آن حضرت برای جوان پاک طبیعت جاذبه ندارد؛ زیرا تحقق تمام آرمان‌ها و آرزوهای بلند خود را در پناه برپایی حکومت جهانی حضرت می‌بیند. این رو اگر صحیح تربیت شده باشد به یک جریان قدرتمند برای زمینه‌سازی حکومت حضرت تبدیل می‌شود.

زیرا جوان از سرمایه و امکاناتی برخوردار است؛ مانند قدرت بدن و رشد آن، عضلات مناسب و نیرومند و اعصاب پولادین که به آنها امکان هرگونه کار و تلاش و ابتکار فوق العاده میل و رغبت به تزکیه نفس و احیای شخصیت معنوی خود و بالاخره نیروی ایمان و آزادی‌خواهی و ظلم ستیزی.^{۵۱}

این‌ها از سرمایه‌های مادی و معنوی فراوانی است که در این دوره در اختیار جوان قرار دارد. با بهره‌گیری از این سرمایه‌ها و جهت دهی مناسب آن، در راستای حکومت جهانی حضرت مهدی (عج) می‌توان در اشاعه

^{۴۸}. پرورش اخلاقی، ص ۷۸.

^{۴۹}. مبیض، محد سعید، اخلاق مسلم و کیف تربی ابناء ها علیها، ص ۹۳.

^{۵۰}. کلینی، محد بن یعقوب، کافی، ج ۸، ص ۹۸.

^{۵۱}. قائمی، علی، شناخت، تربیت و هدایت نوجوانان و جوانان، ۱۳۸۷.

این فرهنگ به خوبی کوشید. لازم به ذکر است جهت دهی این سرمایه‌ها و استفاده از این نیروی شگفت‌انگیز، کاری بسیار حساس و مشکل است.

مربی باید با شناخت و ایمان و با همفکری و همگامی با جوانان و با ادبیاتی جوان‌پسند و صبر بسیار و نیز با حفظ جنبه‌الگوی خود به رسالت خطیر خود عمل کند. او باید به دستورهای رسول خدا درباره جوانان توجه داشته باشد. آنجا که فرمود:

« به همه شما توصیه می‌کنم با جوانان با نیک‌ی و نیکوکاری رفتار کنید، شخصیت آنان را محترم بدانید. »^{۵۲}

آن حضرت در جای دیگر فرمود:

« آنان را چون وزیر و مشاور برای خود برگزینید و در امور و حوادث آنها را همراه خویش قرار دهید. »^{۵۳}

ضمناً متولیان تربیتی جوانان، باید به این نکته توجه داشته باشند که کوچک‌ترین اشتباه و بی‌توجهی آنها می‌تواند، سبب خارج کردن آنها از مسیر امام زمان (عج) شود. به ویژه در دنیای امروز که دشمن در کمین آنان است. وقتی جوانی به ۲۱ سالگی می‌رسد و بر اساس آموزه‌های دینی تربیت شده است، بنابر مضامین روایی خداوند تبارک و تعالی فرشتگان را مامور می‌کند به مادر او خسته نباشید بگویند و به پاس این تلاش برای تربیت آگاهانه به او نوید آغاز زندگی نو و آموزش همه گناهان می‌دهند.

در این صورت است که مادر منتظر می‌تواند سربلند و با افتخار ادعا کند توفیق یافته است، نسل منتظر تربیت کرده و به رسالت خود که توسط پیامبر اکرم (ص) به دوش والدین گذاشته شده است، عمل نماید.

امید است خداوند همه ما را در تربیت نسل ولایی که مهم‌ترین رسالت ما در عصر حاضر است یاری کند و به زنان چنان بصیرت و آگاهی عنایت کند که پرداختن به هیچ امری را به اندازه تربیت نسل صالح و شایسته و مطیع ولی خدا اصیل و اساسی نداند و با مددخواهی از ذات الهی و با تاسی به امام سجاد علیه السلام که فرمود:

« خدایا مرا در پرورش فرزندانم یاری کن به تربیت نیروی انسانی جامعه مهدوی اقدام کند. »^{۵۴}

^{۵۲}. ری شهری، محمد، حکمت نامه جوان، ص ۵۲.

^{۵۳}. ری شهری، محمد، حکمت نامه جوان، ص ۵۲.

^{۵۴}. صحیفه سجادیه، دعای ۲۵.

نتیجه گیری

مقاله حاضر به بررسی وظایف زن در تربیت مهدوی فرزندان در عصر غیبت به رشته تحریر درآمد است. ارزش و اهمیت تربیت به قدری است که در سایه تربیت و آموزش و پرورش، فرد به منزلت بالاتر و ویژه ای برسد. تربیت اسلامی جهت الهی دارد و به تمام عوامل موثر در اندیشه رفتار جسم و روح انسان توجه دارد.

دین مبین اسلام اهتمام ویژه ای به تربیت فرزندان دارد و به بیان مطالبی پرداخته است. از جمله وظایف علمی توجه به توصیه های دینی در دوران بارداری، تبیین مفاهیم مهدویت از طریق قصه گویی، آموزش علمی سبک زندگی اهل بیت، آموزش هدفمند احادیث مهدوی، آشنایی با آیات عملی، انتخاب همسر شایسته، توجه به بایسته های دینی در هنگام انعقاد نطفه، توصیه های دینی باز کردن کام نوزاد در هنگام تولد، توجه به آموزه های دینی هنگام شیردهی، انتقال محبت به ولی خدا، کودکی، نوجوانی و جوانی.

در مجموع با توجه به مباحث مطرح شده می توان نتیجه گرفت پیچیدگی تربیت در عصر حاضر و همچنین تلاش بی وقفه مهاجمان فرهنگی برای تخریب فرهنگ مهدوی و جلوگیری از اشاعه این فرهنگ بیش از گذشته اهتمام جدی مادران و آشنایی با ساز و کار مهدوی را می طلبد.

بدون بهره گیری از آداب و دستورات دین نمی توان در تربیت نسل ولایی که یکی از بهترین رسالت های یک مادر منتظر است، موفق بود

منابع

*قرآن کریم

*نهج البلاغه

*صحیفه سجادیه.

منابع فارسی

۱. احدی، حسن، مفاهیم بنیادی در روانشناسی رشد کودک، تهران، انتشارات پردیس، ۱۳۸۵ش.
۲. تاجیک، محمد رضا، فرا مدرنیسم و تحلیل گفتمان، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۸ش.
۳. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران، انتشارات روزنه، ۱۳۷۷ش.
۴. ری شهری، محمد، حکمت نامه جوان، قم، انتشارات دار الحدیث، ۱۳۹۸ش.
۵. سیف، علی اکبر، روانشناسی پرورشی، تهران، انتشارات دوران، ۱۳۹۷ش.
۶. شعاری نژاد، علی اکبر، روانشناسی رشد، تهران، نشر اطلاعات، ۱۳۹۲ش.
۷. شکوهی یکتا، محسن، تعلیم و تربیت اسلامی، تهران، روزنه، ۱۳۷۶ش.
۸. شریعتمداری، علی، روانشناسی تربیتی، تهران، نشر امیر کبیر، ۱۳۸۳ش.
۹. طباطبایی، محمد حسین، شیعه در اسلام، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین قم، ۱۳۷۸ش.
۱۰. ظهیر، علی، مبانی و اصول آموزش و پرورش، تهران، انتشارات آگاه، ۱۳۸۱ش.
۱۱. قائمی، علی، شناخت، تربیت و هدایت نوجوانان و جوانان، تهران، انتشارات امیری، ۱۳۸۷ش.
۱۲. مخبر، سیما، ریحانه بهشتی، تهران، انتشارات نور الزهرا، ۱۳۹۰ش.

منابع عربی

۱. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، ج ۱۲، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین قم، ۱۳۹۳ش.
۲. حسکانی، حاکم، شواهد التنزیل، ج ۲، قم، مجمع احیای فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۵ش.

۳. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات، تهران، انتشارات نوید اسلام، ۱۳۹۲ش.
۴. رضا نژاد، غلام حسین، اصول علم بلاغت، قم، انتشارات فاطمه الزهرا (س)، ۱۳۶۷ش.
۵. صدوق، محمد بن علی، امالی، تهران، نشر کتابچی، ۱۳۸۰ش..
۶. صدوق، محمد بن علی، فضائل الشیعه، تهران، نشر منیر، ۱۳۸۶ش.
۷. صدوق، محمد بن علی، عیون اخبار الرضا، قم، جمکران، ۱۳۹۳ش.
۸. طوسی، محمد بن حسن، تهذیب الاحکام، بیروت، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۸۶ش.
۹. طوسی، محمد بن حسن، الغیبه، بیروت، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۹۹ش.
۱۰. فیض کاشانی، محمد حسن، تفسیر صافی، تهران، انتشارات صفا، ۱۳۶۴ش.
۱۱. کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، ج ۸، تهران، بهار دل ها، ۱۳۹۴ش.
۱۲. _____، کافی، ج ۶، تهران، اسوه، ۱۳۷۹ش.
۱۳. مجلسی، محمد باقر، حلیه المتقین، تهران، نیلوفرانه، ۱۳۹۲ش.
۱۴. _____، بحار الانوار، ج ۲۳، بیروت، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۸۷ش.
۱۵. _____، بحار الانوار، ج ۶۷، بیروت، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۸۹ش.
۱۶. مصباح یزدی، محمد تقی، آموزش عقاید، ج ۱، تهران، انتشارات چاپ و نشر بین الملل، ۱۳۸۳ش.
۱۷. مبیض، محد سعید، اخلاق مسلم و کیف نربی ابناء ها علیها، قطر، دار الثقافه، ۱۴۱۱ق.
۱۸. نوری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل، ج ۱۵، بیروت، آل البیت، ۱۳۶۹ش.

مقالات

۱. احمدی، مریم، ایراتپور، نفیسه، «وظایف زنان در خانواده در عصر غیبت»، موعود پژوهی، شماره ۸، ۱۴۰۱ش.
۲. حمید، زینب؛ کریمی نیا، محمد مهدی؛ انصاری مقدم، مجتبی، «انحاء تربیت مهدوی فرزندان در سبک زندگی اسلامی»، علوم تربیتی و آموزش و پرورش، شماره ۴۷، ۱۴۰۱ش.
۳. موسوی، سید مهدی، «تربیت حماسی؛ الگوی تربیت مهدوی»، پژوهشنامه مهدویت، شماره ۲۶، ۱۳۹۲ش.